

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historica VIII (2009)

140 lat samorządu miasta Rzeszowa, red. Włodzimierz Bonusiak, Urząd Miasta Rzeszowa i Mitel, Rzeszów 2007, 216 ss. + il.

Recenzowana książka jest pozycją jubileuszową, wydaną z okazji obchodów 140. rocznicy powstania samorządu rzeszowskiego. Już z tego powodu czytelnik powinien oczekiwać lektury o charakterze „hagiograficznym”, podkreślającej raczej dokonania samorządu, niż krytykującej jego poczynania, tym bardziej że grono autorów składa się zarówno z historyków, jak i z urzędników Urzędu Miasta i przedstawicieli miejscowej elity intelektualnej, zainteresowanych historią miasta i regionu. Książka jest bardzo starannie wydana, wyposażona w biogramy autorów oraz aneks składający się z barwnych fotografii prezentujących radnych i obrady samorządowe po roku 1990. Zamieszczone w tekstach ilustracje z epoki są kapitalne i świetnie dobrane! Przedostatni rozdział, ósmy, zawiera dokumentację prezentującą przyznanie Janowi Pawłowi II honorowego obywatelstwa miasta Rzeszowa.

Mamy do czynienia z dziełem podsumowującym bardzo wczesny etap badań nad lokalnym samorządem. Ponieważ mało kto zajmuje się tą tematyką, trudno nie docenić trudu prowadzenia tego rodzaju badań i udostępnienia ich szerszej publiczności. Pozycja ma charakter faktograficzno-pozytywistyczny, omawia daty ważne dla tego samorządu, np. wybory i czas trwania kadencji, prezentuje system wyborów oraz reprezentantów poszczególnych kurii. Szkicując podziały ideologiczne w Radzie na „Chrześcjan” i „Żydów”, charakteryzuje opcje polityczne, które występowały pod tymi szyldami konfesyjnymi, kontakty, strategiczne przymierza i zawierane kompromisy. Ukazuje, choć nie tematyzuje, nacjonalizację życia politycznego Drugiej Rzeczypospolitej związaną z procesem demokratyzacji m.in. administracji samorządowej. Te fragmenty pracy były dla mnie najciekawsze i najbardziej pouczające. Autorzy nie zastanawiają się nad pozycją, jaką zajmowali w mieście urzędnicy samorządowi, nie badają sposobu uposażenia czy nawet sposobu i częstotliwości obrad rady.

Z pewnym osłupieniem stwierdziłam, że żaden z autorów nie cytuje prac Konstantego Grzybowskiego ani opracowań Huberta Izdebskiego, nie mówiąc już o podstawowych artykułach na temat teorii samorządu opublikowanych w ukazującym się obecnie „Samorządzie Terytorialnym”. Cytują natomiast literaturę o samorządzie z okresu galicyjskiego i międzywojennego, przejmując jej słownictwo i ówczesne argumenty bez żadnego dystansu badawczego. Autorzy wykorzystują przede

wszystkim prasę lokalną i dokumenty znajdujące się w archiwum rzeszowskim. Nie korzystają ani z prasy lwowskiej, ani nawet z tej z bliskiego Przemyśla. Pomijając archiwalia lwowskie, pozostawiają na uboczu stosunki samorządu rzeszowskiego i lwowskiej administracji wyższego szczebla. Nie interesuje ich też konkurencja między galicyjskimi miastami średniej wielkości a gminami wielkomięskimi wyposażonymi we własne statuty miejskie. Nie zakotwiczą miejskiej gminy rzeszowskiej w pobliskim okręgu rolniczym, nie precyzją, jak kształtowały się stosunki miasteczka z okolicznymi wsiami. Marginalnie nadmieniają wyzwania jakie dla samorządu rzeszowskiego stanowiło rozszerzenie granic gminy, kryzys gospodarczy czy decyzja o powstaniu COP-u. Zdumienie wywołuje spostrzeżenie, że w całej pozycji nie pojawia się ani raz termin *sanacja*, chociaż omawia się pewne charakterystyczne posunięcia sanacji względem struktur samorządowych.

Te ograniczenia materiałowe i treściowe powodują wyizolowanie samorządu rzeszowskiego z jakiegokolwiek kontekstu historycznego. Zarzut ten nie dotyczy tylko dwóch tekstów zamieszczonych w książce: Jana Basty i Wacława Wierzbieńca, które to teksty kontekstualizują podejmowaną problematykę i mają wszystko, czego brak innym. Ogólnie więc niewiele dowiadujemy się z tej książki o miejscu i specyfice samorządu w Galicji i Monarchii, jak i w Drugiej Rzeczypospolitej. Nad niektórymi rozdziałami pracy ciąży paradygmat heroiczno-narodowowyzwoleńczy polskiej narodowej historiografii, prowadząc do zarzucania galicyjskim samorządowcom postaw konformistycznych, bowiem budowali oni struktury instytucjonalne, zamiast zajmować się walką o niepodległość. Autor nie wspomina w ogóle o zwolennikach orientacji proraustriackiej wśród samorządowców rzeszowskich – czyżby takich nie było? Jeżeli tak, to byłby to w tym regionie swoisty ewenement i rzecz warta bliższego wyjaśnienia. Preferencje narodowo-historiograficzne powodują niedostrzeżenie tendencji interwencjonistycznych w okresie Drugiej Rzeczypospolitej, kiedy to elity władzy dążyły z różnym natężeniem do spacyfikowania autonomicznych struktur samorządowych w imię silnego państwa narodowego (struktur samorządowych rozumianych przez niektórych jako instytucje społeczeństwa obywatelskiego). W ten sposób *ustawa scaleniowa* zostaje oceniona pozytywnie jako „własne, oryginalne rozwiązanie prawne”, zamykające wpływ austriackiej myśli samorządowej, natomiast autor nie wspomina nawet o intencji tej ustawy i skutkach jej zastosowania dla samych samorządów – także i dla samorządu rzeszowskiego.

Działalność samorządu jest przedstawiona zupełnie beznamiętnie, częściowo dlatego, że autorzy nie wykorzystują potencjału analitycznego, który tkwi we wspomnianych przez nich konfliktach i nieporozumieniach wewnątrz samorządu (m.in. s. 25, 46f, 95, 120f). Kuriozalnym przykładem tej harmonizującej tendencji jest nazywanie zająć antyżydowskich z dnia 3 maja 1919 r. „grabieżami i rozruchami o trudnym do ustalenia podłożu” (s. 106). Akurat na temat pogromów i tzw. zająć głodowych po pierwszej wojnie światowej w Galicji istnieje już dość obszerna literatura.

Summa summarum – pozycja na pewno cenna. Dużo faktów, ale nie bardzo wiadomo, jakie one właściwie mają znaczenie. Do udowodnienia hipotezy, że samorząd rzeszowski nie był wyizolowany i niepowtarzalny, a stanowił typową instytucję w swoim regionie, jest jeszcze bardzo daleko. Ale przynajmniej początek został już zrobiony.

Hanna Kozińska-Witt